

ELS MIRANDA, UNA FAMÍLIA BURGESA DE L'OLIVA DEL SEGLE XVII¹

FREDERIC BARBER CASTELLÀ
Professor de València

1. ENRIC DE MIRANDA: EL PERSONATGE I EL MARC FAMILIAR

Enric de Miranda, del Consell de Sa Majestat, receptor de la Batllia general de la Ciutat i Regne de València i senyor de Guardamar, era natural d'Oлива, ja que ací vivien els seus pares, Francesc i Jerònima Morales. Son pare, el mestre de camp Francesc de Miranda, tenia un important full de serveis: havia participat en la Jornada de la Lliga, en la batalla de Lepant, en els Estats de Flandes, en la defensa del Regne de València i en l'expulsió dels moriscos.

El 28 de juny de 1597,² el rei Felip III li ordenava a la Batllia de València que pagara a Francesc de Miranda 250 ducats, per haver allistat gent i complit altres tasques ordenades pel capità general del regne, el marquès de Dénia. Dos anys després,³ Francesc rebia 25 lliures mensuals tot el temps que residira en el Regne de València i estiguera sota les ordres del capità general del regne. També, durant l'any 1597, havia assessorat el duc de Gandia per a millorar la defensa de la vila i el castell d'Aiora.⁴ A l'agost de 1609, Francesc participava en els preparatius per a l'expulsió dels moriscos,⁵ ja que elaborava per al virrei un informe sobre el nombre d'armes, soldats, militars i peces d'artilleria que hi havia en una zona geogràfica que abastava des de Gandia fins als límits del sud del regne i fins a Ontinyent.

1 Per a les citacions documentals, s'han usat les abreviacions següents:

- ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó.
- AHN: Archivo Histórico Nacional.
- APSMO: Arxiu Parroquial de Santa Maria d'Oлива.
- ARV: Arxiu del Regne de València.

2 ARV, Reial Cancelleria, llibre 368, f. 222v.

3 ARV, Reial Cancelleria, llibre 379, f. 49r.

4 AHN, Secció Noblesa, Fons Osuna, llig. 1.935, doc. 27.

5 P. BORONAT Y BARRACHINA, *Los moriscos españoles y su expulsión: estudio histórico-crítico*, Imprenta de Francisco Vives y Mora, València, 1901, p. 546.

Arran de l'expulsió dels moriscos, el matrimoni Miranda havia adoptat una xiqueta morisca de dotze anys.⁶ Els Miranda, que vivien al carrer de les Moreres d'Oliva, compartien veïnatge amb altres famílies amb les quals compartien estatus social, amistat i relacions professionals. Era el cas de la família Pasqual, senyors de Negrals,⁷ un dels membres de la qual, Jaume Vicent Pasqual, exercia de procurador i notari dels Miranda.

A banda del seu ofici de militar, Francesc s'havia dedicat a les operacions financeres i, de fet, sembla que aquesta activitat li va permetre reunir una fortuna important. Havia prestat diners a interès a diversos particulars d'Oliva: el morisc acabat del raval d'Oliva, Antoni Carbó⁸ havia fermat un debitori de 134 lliures a favor de Francesc de Miranda l'any 1608 o Baltasar Savall d'Oliva i altres li havien carregat un violari. En vespres de l'expulsió, Francesc havia prestat 400 lliures en forma de censal a l'aljama de Pamis. El 17 de maig de 1615⁹ es jubilava i el rei li concedia una pensió de 300 lliures anuals, de les quals podia llegar 200 als seus hereus.

Francesc de Miranda intentà repartir les seues activitats professionals entre els seus dos fills barons. Dídac, el primogènit, estava destinat a seguir la carrera militar i servir el rei en la guerra, però un enfrontament entre pare i fill acabaria amb el desheretament d'aquest. Enric, el fill secundogènit, continuava amb l'ofici de financer del pare i heretava l'any 1629 una fortuna valorada en 50.000 ducats. Pel que fa a les filles, una d'elles ingressava monja en el convent de Santa Caterina de Siena de València amb el nom de sor Mencia, mentre que Victòria es casava amb el cavaller Vicent Mercader l'any 1621.

Almenys des de l'any 1630, Enric de Miranda es trobava instal·lat a València on les oportunitats de negoci i de millora social potser eren més nombroses que a Oliva i on la germana havia traslladat el seu domicili arran de casar-se amb Vicent Mercader, que tenia arrendades les taules de la carnisseria de la ciutat. Enric establí el seu domicili prop del portal de Quart i, en un any que desconeixem, es casava amb la vídua Maria Assuay,¹⁰ hereva d'un ric llaurador

6 I. GIRONÉS GUILLEM, *Los morisquillos* [en línia]. <www.ignasigirones.com/htm/morisquillos.htm>

7 J. SENDRA I MOLIÓ, "Sobre una carta de franquesa atorgada pel duc de Gandia al prevere Josep de Celada (1611)", dins *Cabdells*, 8, Associació Cultural Centelles i Riusech, Oliva, 2010, p. 87.

8 Aquest morisc posseïa dues cases al raval d'Oliva, a més de quaranta-dues fanecades d'horta (ARV, Reial Audiència, Processos, Part 2a, Lletre B, núm. 690).

9 ARV, Reial Cancelleria, llibre 384, f. 234.

10 ARV, Escrivanies de Cambra, any 1726, exp. 200, p. 244.

de València que tenia arrendades dues alqueries, diferents lots de terres al Cabanyal i bastants diners, si tenim en compte el dot que atorgava a la filla, un total de 2.000 lliures.

Malgrat traslladar la residència a València, les activitats econòmiques d'Enric de Miranda amb Oliva es van mantenir fins al final de la seua vida. En aquesta vila conservava familiars,¹¹ clients i també tot un equip de professionals com ara procuradors, notaris i advocats que li portaven els negocis i li administraven el senyoriu de Guardamar adquirit l'any 1635. Així, durant la dècada dels anys 50 havia prestat 135 lliures a l'administració dels béns i herència d'Alonso de Celada,¹² que cada mes li pagava un interès que sovint l'invertia per a fer almoines a la parròquia de Santa Maria la Major o per a celebrar misses cada primer de mes. Altres veïns d'Oliva, com Francesc Salelles, Baltasar Canamàs i Baptista Verdú, també havien demanat diners prestats al senyor de Guardamar.

A l'hora de redactar el testament, Enric volia lligar el nom de la seua família amb el seu lloc d'origen i, per això, la casa pairal al carrer de les Moreres era un dels béns que passava a formar part del vincle que fundava en la persona del seu nebot i hereu, Josep Mercader i Miranda.

2. L'ESTRATÈGIA EMPRESARIAL D'UN PATRICI

L'extens testament d'Enric de Miranda,¹³ atorgat l'any 1668, aporta suficients dades, no només materials sinó també psicològiques del nostre personatge. Entre les diferents disposicions que copià el batxiller a qui Enric dictava el testament, apareixen pensaments, idees i tot un codi de valors i aspiracions que, encara que responien als d'Enric de Miranda, segurament compartia la major part de l'oligarquia de la València del Sis-cents.

El fet que Enric de Miranda no cridara el notari per a redactar el testament ens fa especular que era una persona familiaritzada amb un ampli ventall de contractes i amb coneixements jurídics, gràcies al seu ofici de tesorero de la Batllia. Així que, encara que segurament malalt i al llit, només li calgué avisar

11 El primogènit dels Miranda era soterrat el 7 d'agost de 1641 al convent del Pi d'Oliva, amb l'assistència de tot el clergat i el plebà de la vila. Dídac deixava 130 lliures per a despeses de misses i funeral en el seu testament de 25 de juliol d'aquell any, davant el notari Joan Savall (APSMO, Misses i sepultures, IV-119).

12 APSMO, Vària, caixa 10.

13 ARV, protocols notariais de Josep Domingo, sign. 726, 20 de juny de 1668.

un batxiller veí seu, per a anar dictant-li les últimes voluntats. A l'hora del testament, Enric deixava escrit tota una sèrie de recomanacions a familiars, legataris i marmessors per tal que els negocis funcionaren. Tota la fortuna volia que fóra invertida en la compra de censals (préstecs privats) i de terres. La seua visió del que s'havia de fer, per a mantenir un elevat nivell d'ingressos, ens proporciona dades interessants per a entendre els moviments empresarials de la burgesia de l'època. Així, als administradors d'una fundació benèfica que creava, a la qual dotava de terres i censals perquè funcionara, els demanava que, quan hi haguera ingressos, aqueixos diners foren invertits “[...] los béns mobles venuts [...] i lo procehit d'aquells [...] sia esmerçat en carregar censals o comprar terres [...]”. A un nebot, Lluís Carrió Assuay, a qui deixava un censal de 2.000 lliures, li prohibia que “[...] no puga vendre ni transportar el censal durant la seua vida si no es per comprar algun ofici o habitatge”.¹⁴

Els préstecs financers havien centralitzat el gros de les operacions econòmiques d'Enric de Miranda i l'havien fet prosperar i arribar a aquella posició acabalada que permeté a la família ingressar en les files de la baixa noblesa de la capital. Al llarg de les dècades i d'acord amb la situació econòmica del país, uns productes financers substituïren d'altres, depenent de les perspectives de guany que prometien. El censal donaria pas a la lletra de canvi i, aquesta, a l'adquisició de grans extensions de terra per a l'explotació agrària.

3. ANATOMIA DE LA RIQUESA D'ENRIC DE MIRANDA

Les activitats econòmiques d'Enric de Miranda foren variades i anaren adaptant-se als diferents contextos històrics. Tot i així, la principal font d'ingressos que tingué se centrava en les operacions financeres i de manera secundària, en l'explotació agrària. Al llarg dels anys, les estratègies creditícies anaren modificant-se d'acord amb la situació política i financera del regne. Aquestes adaptacions de les rutines empresarials les podem veure en el canvi del tipus de producte financer i també en l'adquisició de determinades terres amb determinats cultius. De totes maneres, ambdós negocis –les finances i la terra– conflüen. Alguns llauradors acudien a Enric perquè comprara determinades terres o cases en què estaven interessats, per a després pagar-les a terminis amb el corresponent interès. La major part dels llauradors que accedien al crèdit havien d'imposar, com a penyora, cases i terres que en cas d'impagament eren executades a favor del creditor.

14 ARV, protocols notariais de Josep Domingo, sign. 727, 16 de juny de 1668.

El 12 de desembre de l'any 1668, el notari de València Josep Doménech inventariava els béns de l'administració de l'herència d'Enric Miranda i apareixien un gran nombre de lletres de canvi: substancioses quantitats de diners que Enric de Miranda havia prestat (a curt termini) a més de dues-centes persones de diferents estaments socials. Aquestes lletres de canvi encobrien simples préstecs hipotecaris sobre terres (censals), però sota el paraigua de la lletra de canvi, el prestador s'evitava possibles denúncies per usura. En principi, les lletres de canvi eren un instrument de crèdit que evitava el transport en efectiu de moneda i que permetia transferir diners d'unes places financeres a unes altres, usant monedes diferents sense recórrer a canvistes. Aquest producte financer s'havia posat de moda l'any 1614, quan un decret reial, amb clara intenció d'alleujar els endeutats nobles valencians, va reduir els interessos dels censals del 6,66% al 5%.

La major part dels clients d'Enric de Miranda provenien de l'Horta de València (Catarroja, Paiporta, Silla, Albal, etc.) i eren mercaders o llauradors. Les quantitats prestades oscil·laven entre les 1.000 lliures i les 30. Alguns nobles com Francesc Bellví, senyor de Bèlgida, Giner Rabassa de Perellós, senyor de Dosaigües i Benetússer, o el marquès de Benedites, però sobretot el duc de Gandia, figuraven en les llistes de deutors. Els diners prestats en una lletra de canvi havien de ser tornats en un termini de temps molt curt, encara que de l'any 1666 se li devia a Enric de Miranda en el moment de la seua mort, en concepte de lletres de canvi, a banda dels interessos, un total de 3.275 lliures.¹⁵ De l'any 1665 s'estaven cobrant interessos a Lluç i Francesc Girau d'Oliva, perquè no li havien tornat les 40 lliures d'una lletra de canvi. Joan Semilla i Pere Fuster, llauradors de Potries, pagaven interessos per una lletra de canvi de 24 lliures, que datava de l'any 1649, i Guillem Albert, Josep Escoto i Joan Romero de Miramar encara no havien eixugat un préstec de 84 lliures. Aquestes dades potser reforcen la tesi que les lletres de canvi d'Enric eren censals encoberts.

Coneixem algunes de les activitats econòmiques d'Enric de Miranda relacionades amb la compravenda de terra. El nebot, Josep Mercader Miranda, estava el 8 de setembre de 1663 a l'Alcora tancant diferents operacions immobiliàries i financeres.¹⁶ Havia comprat una horta per un preu de 77 lliures i immediatament li la venia al llaurador Joan Pineda que, com no disposava de la quantitat en efectiu, es veia obligat a contraure un deute amb Mercader pel qual li pagaria 77 sous de pensió anual. Per a tancar el tracte, Pineda va haver

¹⁵ ARV, protocols notarials de Josep Domingo, sign. 727, 12 de desembre de 1668.

¹⁶ ARV, Manaments i emparees, any 1702, llibre 3r, mà 31, f. 4.

de posar com a garantia tots els seus béns. El mateix dia, Mercader va vendre a Jaume Mateu i Macià Carot, ollers de l'Alcora, “[...] una casa i un graner fora dels murs de la vila, en lo raval de sant Roc”. En aquest cas, la propietat valia 250 lliures i els compradors, com tampoc no tenien diners, van carregar un altre censal a favor de Josep Mercader Miranda, pel qual li pagarien cada any 250 sous fins que pogueren eixugar el preu de la propietat.

Una altra font d'ingressos del senyor de Guardamar estava relacionada amb el sector públic. Amb tota seguretat, el nostre personatge comprà l'ofici de tresorer i recaptador de la Batllia de la Ciutat i Regne de València. La Batllia era una institució foral creada per a governar i administrar el patrimoni reial. La relació professional i laboral del financer amb l'administració reial afavoria l'accés a alguns negocis. Per exemple, el 14 d'octubre de 1651 havia comprat per decret i per un preu de 5.600 lliures, els drets a cobrar tots els beneficis que reportara la Cort del Justícia criminal de València.

4. LES VIES D'ACCÉS A L'ESTAMENT NOBLE

La societat estamental, amb els seus diferents estrats –senyors de vassalls, generosos, cavallers i noblesa titulada–, possibilitava un ascens esglaonat que podia ser projectat al llarg de diferents generacions d'una mateixa família burgesa. L'ascens social, realitzat de manera gradual i de generació en generació, anava acompanyat d'alguns atractius, com ara l'assoliment d'una bona reputació, honor i reconeixement social. Segurament, Enric de Miranda, que provenia d'una família de militars d'una petita vila valenciana com Oliva, només podia aspirar a convertir-se en cavaller, però els seus descendents podien, amb una fortuna ben cimentada, formar part de la noblesa titulada de la capital.

Una de les operacions més importants, perquè el nostre personatge se situara en el camí de l'ascens social, fou l'adquisició d'un senyoriu. Tant feia que aquest fóra un senyoriu minúscul, on el senyor només tenia la jurisdicció alfonsina o que, després de l'expulsió dels moriscos, la rendibilitat dels feus s'haguera enfonsat; el que comptava és que, a partir d'ara, Enric de Miranda era senyor de vassalls. Per això, el 27 de maig de 1635, Enric de Miranda comprava a Gaspar Perez de Culla i Tamarit i a Pere Monge i Tamarit, davant del notari d'Oliva, Jaume Vicent Pasqual, el senyoriu de Guardamar. L'operació costava 8.300 lliures¹⁷ i, segurament, no era cap negoci redó, però servia per a altres interessos. No és cap casualitat que Enric de Miranda comprara concretament

17 ARV, Manaments i empires, any 1641, llibre 5é, mà 45, f. 1.

aquest senyoriu, perquè diferents circumstàncies hi concorren. La primera, que un dels senyors de Guardamar, Pere Francesc Monge Tamarit, encara que de Gandia, s'havia casat amb una donzella d'Oliva i tenia casa al carrer Abadía, molt a prop d'on vivia la família de Miranda, al carrer de les Moreres. La segona, que aquest senyoriu estava ofegat pels deutes. Anys abans, Rafaela Tamarit havia sol·licitat, davant la Reial Audiència i el Consell d'Aragó, diferents peticions per tal que no li executaren terres i senyoriu. Alguns dels creditors de la família Tamarit eren Francesc Pineda, benifet de la vila de Lluçena, la Seu de Gandia, la vídua de Joan Loçano o el senyor de Montitxelvo i Pamis, Dídac Mercader Vives, que era cosí germà del cunyat d'Enric.

Des del punt de vista del canvi social, la compra del senyoriu de Guardamar va ser una extraordinària inversió. Des d'aquesta posició, els camins per a l'ascens social dels descendents d'Enric de Miranda podien ser nombrosos. Ser propietari d'un senyoriu obria moltes portes interessants, com poder estudiar a la universitat, entrar al servei de l'església o cridar l'atenció de les famílies nobles de València a l'hora d'emparentar els seus membres.

Les aliances matrimonials de la família, sobretot les de les dones, també apunten a una estratègia calculada d'ascens social. Per això, segurament els dots aportats per la família foren força elevats, per tal de compensar els nuvis nobles que es casaven amb donzelles burgeses. Les cartes dotals de Victòria de Miranda amb el cavaller de l'Orde de Sant Jaume, Vicent Mercader, van ser protocol·litzades a Oliva el 16 de febrer de 1621.¹⁸ Malauradament, desconeixem a quant ascendia aquest dot, però havia de ser elevat si tenim en compte que la família de Vicent Mercader atenia senyoriis i títols, com ara el comtat de Bunyol i la baronia de Xestalcamp, Xestalgarr i Montitxelvo.

Sí que coneixem el dot de la neboda d'Enric, Aurèlia Mercader i Miranda, que cap a l'any 1652 es casava amb el noble Antoni Joan de Centelles, primer marquès de Centelles l'any 1666 i destacat funcionari de la Corona al Regne de Nàpols. Per aquest matrimoni, la família va haver de pagar l'astronòmica quantitat de 10.000 lliures en concepte de dot.¹⁹

Pel que fa al nebot d'Enric, Josep Mercader i Miranda es casava amb Antònia Carròs Blanes el 17 de febrer de 1669, una vegada convertit en cap del vicle de la casa de Guardamar fundat per Enric de Miranda. Antònia era filla de Dionís Carròs Pardo de la Casta, cavaller de l'Orde de Montesa, governador de Xàtiva i cunyat del primer marquès de Mira-sol. L'endogàmia practicada

18 ARV, Escrivanies de Cambra, any 1720, exp. 11.

19 ARV, Escrivanies de Cambra, any 1714, exp. 5.

per la família continuaria amb els besnebots d'Enric ja en el segle XVIII. Josep Mercader i Carròs es casava amb Apol·lònia Castellví, una filla del comte de Carlet; Teresa Mercader i Carròs, amb el senyor de Benifaraig; i Josepa Mercader, amb el senyor d'Annauir.

Enric de Miranda, del seu matrimoni amb Maria Assuay, no va tenir cap fill i, segurament per això, va declarar al testament que la seua hereva pròpia i universal era la seua ànima.²⁰ No obstant això, les voluntats testamentàries responien en part al comportament de la noblesa en instituir un vincle hereditari i perpetu per al seu nebot, Josep Mercader. Aquest vincle comprenia una renda anual de 1.000 lliures, el trapig, la casa de la senyoria i els drets del lloc de Guardamar, a més de la casa d'Oliva, la casa de València i una hisenda a Benetússer. El vincle era un instrument jurídic defensiu contra l'endeutament i contra el desmembrament de l'herència entre els descendents i, a la Safor, començà a generalitzar-se al segle XVIII entre la burgesia rural.²¹ Els béns vinculats només podien ser lliures a petició del beneficiari.

A la fi de la seua vida, pareix que poques coses diferenciaven Enric de Miranda de qualsevol gran noble de la capital, si no fóra perquè encara no li havia donat temps d'acabar de construir una capella sepultura, dedicada a Sant Tomàs de Vilanova, en el convent de la Mare de Déu del Socors de l'orde de Sant Agustí a València.

Per últim i a causa dels atzars biològics, tota la fortuna, el vincle i l'administració d'Enric de Miranda acabarien en una branca de la família Carròs, la del marquès de Mira-sol.

5. LES DIFICULTATS

Els negocis d'alta volada d'Enric de Miranda, que l'havien portat des de la vila d'Oliva fins a la mateixa capital del regne, implicaven riscos punyents i de vegades episodis de descrèdit, després de tants esforços per a guanyar-se una reputació per al llinatge. Recordem que, el 14 d'octubre de 1651, Enric de Miranda havia comprat, per decret de la Generalitat i per un preu de 5.600 lliures, els drets a cobrar tots els beneficis que produïra la Cort del Justícia criminal de València. Aquest negoci, tanmateix, va acabar amb un plet judicial perquè el síndic i curador de la parròquia de Sant Joan del Mercat –que era la propietària

²⁰ ARV, Seminari de Nobles, Caixa núm. 2, doc. 10.

²¹ R. MATOSES CUCARELLA, "Al voltant de la burgesia rural en els seus orígens: el cas de don Pascual Castillo i March", dins *Ullal*, 2, p. 28.

d'aquestes rendes abans que de Miranda–, apel·lant al dret d'evicció, va obtenir per sentència d'11 de maig de 1660 revocació i anul·lació de la concessió i, finalment, el 20 de desembre de 1663 se li restituïa la possessió de la dita Cort, confirmada un any després, en 21 de maig de 1664. Enric de Miranda acudia al Consell d'Aragó perquè “[...] el suplicante se halla sin la corte que compró y sin el precio que depositó [...] que se le pague al suplicante las dichas 4.125 libras que depositó por precio de la compra de la dicha corte más los intereses corridos [...]”. El 23 de juny de 1666, la reina governada, Marianna d'Àustria, prenia cartes en el conflicte i ordenava al visitador de la Generalitat de València el pagament de les 4.125 lliures a de Miranda “[...] no es justo que esté sin la corte y sin el precio della que desembolsó y he resuelto encargar y mandar como lo hago que en esto sea administrada justicia”. Tanmateix, a 8 de març de 1667 la Generalitat no li havia pagat la quantitat i ara el suplicant es clamava “[...] vuelve a suplicar a V.M. sea servida de mandar otra vez al dicho Real Visitador o subdelegado suyo, que pague y se obedezca y execute la Real Orden que V.M tiene dada. Se le dé al suplicante una real sobrecarta o el despacho que fuese necesario [...]”.²²

Casa familiar dels Miranda al carrer del Peu de la Creu de València
(Autor de la foto: Frederic Barber, ca. 2009).

22 ACA, Consell d'Aragó, llig. 914, núm. 145.

Probablement, un dels pitjors episodis que patí Enric de Miranda fou una condemna per usura. Encara que la pràctica de la compra de censals era una via d'ascens social per a l'elit burgesa valenciana, aquesta activitat implicava perills inherents. Gran part de la població relacionava el prestador amb l'especulació usurària. Qualsevol comentari malèvol d'un deutor podia despertar la irritació d'un determinat sector de la població contra l'honor i fama del prestamista.²³ Enric de Miranda va ser denunciat l'any 1665 pel delictes d'usura (tal vegada a instàncies d'un deutor o d'algun enemic amb suficient poder polític, com es pot endevinar entre els arguments esgrimits per la defensa). Per ordre del virrei i de la Reial Audiència, va estar arrestat durant quatre mesos a casa. Durant el procés, els oficials de la justícia se'n van emportar tots els llibres de comptes, papers, documents i sobres on figuraven els contractes de censals i lletres de canvi i, per tant, el financer tenia dificultats per a cobrar “[...] y otras cosas pertenecientes a la economía y buena administración de la hacienda del suplicante [...]”.²⁴ En la seua súplica al Consell d'Aragó, de Miranda al·legava que quatre mesos eren suficients perquè els oïdors de l'Audiència hagueren tret la informació que buscaven i demanava que se li restituïren els documents perquè “[...] dichos libros no pueden servir en poder de la Audiencia para otro efecto que para hacer mala obra y molestar el suplicante en el menoscabo de su hacienda [...]”. La reina gobernadora tornava a fallar al seu favor “[...] me ha parecido mandar [...] se despache con toda brevedad la causa porque está arrestado, se le restituyan los papeles y libros que no fueren necesarios para el proceso”.

6. INQUIETUDS ESPIRITUALS

Enric de Miranda va morir el 19 de juny de l'any 1668, tres dies abans havia lliurat al notari de València, Josep Doménec, una plica manuscrita on estava el seu testament. Deixar 1.000 lliures en concepte de cerimònies de funeral, serveis religiosos, misses i aniversaris, revela una més que acabada posició econòmica, si tenim en compte que 500 lliures representava la renda d'un any d'un camperol ric.²⁵

Gràcies als diversos inventaris realitzats en la casa del difunt Enric de Miranda, podem fer una ullada a la forma de vida, els costums i els gustos literaris

23 J. CONTRERAS, *Sotos contra Riquelmes*, Anaya Mario Muchnik, Madrid, 1992, p.142.

24 ACA, Consell d'Aragó, llig. 914, núm.55.

25 J. CASEY, *El regne de València al segle XVII*, Curial, Barcelona, 1981, p. 33.

de la burgesia de l'època. L'inventari dels béns durava més de cinc dies i, ni de bon tros, representava el gros del botí, encara que només la vaixel·la de plata ja va estar valorada en 4.669 lliures. D'aquest inventari ens interessa la descripció de la casa, els gustos del difunt i sobretot la biblioteca. Pel que fa a les estances, la casa tenia un oratori, un estudi que feia les funcions de despatx i la sala de recepció d'Enric de Miranda, set habitacions, algunes de les quals feien la funció de magatzem, una galeria, un guarda-roba, una cuina, un jardí i una entrada, on hi havia tres cotxes i una galera.

La important quantitat de quadres i làmines que hi havia a la casa responia al gust de devoció popular, tan estés durant aquesta època. Hi havia quadres pertot arreu, al despatx, a l'oratori i a les cambres: vint quadres de diferents verges, un de Sant Llorenç, de Sant Francesc, Sant Pau, Sant Antoni de Pàdua, Sant Ermità, del Naixement, del Davallament de la Creu, una Adoració dels Reis, la Circumcisió, la Resurrecció, a més d'un retrat propi.

Pel que fa a la biblioteca, els gustos eren prou diversos encara que s'endevinen algunes preferències. Hi havia llibres de tots els tamanys, impresos i manuscrits, la seua major part en llatí, però també en català i castellà. Relacionats segurament amb el seu ofici de tresorer de la Batllia, abundaven els llibres d'història local i internacional, de política, comptabilitat, matemàtiques, ciència, comerç, geografia i d'idiomes (francés i italià). Altre fons temàtic important era el dels llibres relacionats amb la guerra, tal vegada heretats de son pare. Com a tercer nucli temàtic important caldria destacar els llibres relacionats amb la vida espiritual cristiana. I, per últim, hi figuraven quatre llibres d'astronomia: *Almanach perpetuo dels moviments del cel*, *Tabula astronómica*, *Nous celestium orbium theorics* i un volum manuscrit d'astrologia. En total, Enric de Miranda tenia a la seua biblioteca privada al voltant de setanta volums.

El testament d'Enric no només servia per a arreglar i repartir el patrimoni, sinó també per a assegurar la tranquil·litat espiritual del difunt en el més enllà. El fet que Enric no tinguera descendents directes i raons de caràcter moral i religiós expliquen la creació d'una fundació pia. En aqueix sentit, es creava una administració on anava a parar la major part de la fortuna del testador: els censals, les lletres de canvi, les hisendes i diferents establiments comercials. La fundació tenia per finalitat tota una sèrie d'obres socials i benèfiques. Els tres administradors de la fundació –un d'ells, el cap del vincle de la casa de Guardamar– havien de fer marxar aquesta empresa, perquè en cobraven un salari i algunes institucions importants de València rebien ingressos. L'administració s'havia de reunir almenys tres vegades a l'any: per Pasqua de Resurrecció, l'1 de setembre i el dia de Nostra Senyora de l'Esperança. En aquestes reunions,

s'havia de portar un control sobre els interessos que produïen els censals i les lletres de canvi, a més de controlar els ingressos pervinguts de les terres arrendades (ací no entraria el senyoriu de Guardamar). Del total dels beneficis, una vegada pagats els salaris dels administradors, procuradors i visitadors, s'havien de fer dues parts iguals. Una de les parts anava directament a cobrir les despeses de l'Hospital General de València, sobretot, pel que fa a la compra de forment, flassades, llençols i llits. I, per això, un dels tres administradors de l'herència, era el canonge de la Seu de València que s'encarregava de l'administració de l'hospital.

L'altra meitat de la renda anava destinada a un enfilall d'esglésies i convents de València, obres pies i de caritat que tenien per objectiu assegurar la immortalitat i el renom del difunt, així com la quietud de la seua ànima durant un bon grapat d'anys. En aquest sentit, l'acusació i el procés per usurer devia pesar a Enric de Miranda com una llosa.

El gruix dels diners se l'emportava el convent i l'església de la Mare de Déu del Socors (convent dels Agustins) que, com hem vist, és on tenia la sepultura i que rebia un total de 3.000 lliures anuals. Amb aquesta renda es pagava la cera, els diversos oficis religiosos i el manteniment de la capella de Sant Tomàs.

També, a les filles òrfenes de València (tantes com es podria) se les havia de dotar amb 30 lliures. Si alguna d'aquestes òrfenes era familiar de la dona, llavors el dot seria de 50 lliures. Les òrfenes agraciades amb aquesta disposició només tenien una obligació, que era assistir cobertes amb un vel a la missa i el sermó que el dia de Sant Tomàs es feia en la capella del convent dels Agustins. Per últim, el convent del Pi d'Oliva també tenia assignada una renda per part de l'administració, perquè en la capella del Miracle es fera un aniversari el dia de les Ànimes, en memòria del matrimoni format per Enric i Maria, però també de Francesc i Dídac de Miranda.

El triomf social i econòmic de la família Miranda arranca en un context de crisi demogràfica i econòmica marcada per l'expulsió dels moriscos. Tot i així, sembla que aquesta crisi serví, en el nostre cas, per a poder col·locar de manera encertada els estalvis en un moment en què molts membres de les classes benestants necessitaven finançar-se. Si alguna cosa caracteritza a Francesc de Miranda i al seu fill és el treball constant. Com a bons burgesos o patricis es van dedicar fins als últims dies als seus oficis i activitats. Mentre Francesc de Miranda servia al rei i al marquès de Dénia en diferents escenaris bèl·lics a cavall entre els segles XVI i XVII, Enric optava per un ofici més tècnic i en un lloc de màxima responsabilitat com a tresorer de la Batllia de València. Amb les rendes derivades dels seus oficis, els Miranda es convertien en banquers

privats de particulars i d'institucions. Sembla que les relacions personals amb personatges influents, com ara el marquès de Dénia, pel que fa a Francesc, o els ducs de Gandia, pel que fa a Enric, els van assegurar l'accés a mercés i a privilegis. La dilatada vida d'Enric de Miranda dedicada als negocis quedà registrada al testament, potser amb un punt d'orgull per haver arribat a una posició social tan enlairada i segurament envejable pels seus connaturals: “[...] En el transcurs de la meua vida he tingut molts i diferents contractes amb diferents persones, tant d'arrendaments, com altres diferents, i de tot he portat i porte llibre de comptes [...]”.

